

Wegbereiders van het verleden

ING legt goudmijn voor onderzoekers bloot

tekst Marja van der Putten
foto's Ivar Pel

Historische bronnen ontsluiten zodat andere onderzoekers daar hun voordeel mee kunnen doen. Dat klinkt als een klus waar engelengeduld voor nodig is. Maar in het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis van NWO overheerst enthousiasme. Hier wordt dagelijks verder gebouwd aan de infrastructuur voor historisch onderzoek. 'Wij houden generaties historici aan het werk.'

Deel 3 van de reeks over NWO-instituten

Foto rechts: ING-directeur Donald Haks.

De hedendaagse kunst lijkt wat verdwaald in de helderwitte gangen van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING), dat zetelt in het pand van de Haagse Koninklijke Bibliotheek. Hier wacht achter elke deur een ander tijdperk. Zichtbaar is dat niet: in de opmerkelijk ordelijke werkkamers zijn computers beeldbepalend. 'Digitalisering is een wezenskenmerk van het ING', benadrukt directeur Donald Haks. 'Digitale opslag- en zoekmogelijkheden zijn nu eenmaal veel groter dan die van gedrukte uitgaven. Alle brieven van en aan Willem van Oranje, sinds vorig jaar op trefwoord via internet te raadplegen, zouden bij-

‘Juist dat lijfelijke contact met het verleden brengt nog steeds een sensatie teweeg’

voorbeeld samen tientallen lijvige boekwerken vormen.’

Het beeldscherm van mediëvist Jan Burgers toont een krullerig handschrift op perkament. Het is een van de miljoenen documenten die, verspreid over talloze archieven en bibliotheken, samen de geschiedenis van ons land vertellen. Een goudmijn voor onderzoekers, tenminste, als je weet waar je moet zoeken. En daar raken we aan de huisspecialiteit van het ING dat tot taak heeft historische tekstbronnen te verzamelen, te ordenen en toegankelijk te maken voor historici en andere geïnteresseerde onderzoekers. Met tekstedities, digitale databanken, onderzoeksgidsen en broncommentaren wijst het instituut de weg naar materiaal dat anders misschien onopgemerkt was gebleven.

‘De kunst van het vinden berust op kennis over het functioneren van de maatschappij in een bepaald tijdvak’, verduidelijkt Burgers. Zijn nieuwste project is het verzorgen van een digitale editie van de Hollandse grafelijke registers uit de eerste helft van de 14de eeuw. ‘In de uitgaande post van het grafelijk bestuur, toen de centrale overheid in Holland, is een stortvloed van maatregelen opgetekend die inzicht geven in het maatschappelijke en economische leven in die dagen. Bij gebrek aan een moderne editie van dit bronnenmateriaal is deze periode – die het begin van Holland als grote handelsnatie markeert – tot dusver sterk onderbelicht gebleven.’ Bedoelde paperassen zijn keurig bewaard in het Nationaal Archief, buurman en partner van het ING. Burgers: ‘En daar houd je opeens stukken van 700 jaar oud vast. Juist dat lijfelijke contact met het verleden brengt bij mij nog steeds een sensatie teweeg.’

SAMENWERKING Vol lof was de evaluatiecommissie in 2005 over het werk van het ING dat ‘zeer goed tot excellent’ presteert. Naast bronontsluiting biedt het ING onmisbare hulpmiddelen voor historisch onderzoek, zoals bibliografieën en biografische woordenboeken. Ook publiceert het NWO-instituut eigen studies op basis van historisch materiaal. Puntje van kritiek was dat het ING meer zou moeten samenwerken met universitaire onderzoeksgroepen. ‘Ons instituut is de laatste decennia van zijn ruim

Jan Burgers bekijkt via internet ingescande handschriften.

honderdjarige bestaan minder solistisch geworden, beter geïntegreerd in de historische wereld’, oordeelt directeur Haks. ‘Ook internationale samenwerking wordt steeds belangrijker. Zo worden we de trekker van een netwerk van nationale geschiedenisinstituten in Europa.’

Om prioriteiten voor het nieuwe ING-onderzoeksprogramma vast te stellen, zijn alle Nederlandse universiteiten en historische onderzoeksinstituten geraadpleegd. Keuzes in het ‘opgraven’ van materiaal bepalen immers ook nieuwe mogelijkheden voor onderzoek. Koepelthema’s voor de periode 2006-2012 zijn: ‘Nederlandse cultuur over de grenzen’, ‘Vertegenwoordiging en Bestuur’ en ‘Verenigingsleven’.

Naast het instituutgebonden onderzoek nemen ING-wetenschappers deel aan projecten buitenshuis of werken ze aan opdrachten van derden. Op verzoek van het ministerie van Buitenlandse Zaken ontstond bijvoorbeeld ‘Een daad van vrije keuze’, een studie over het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea’s van westelijk Nieuw-Guinea. De onberispelijke uitgave zorgde voor politieke commotie, omdat de regering in Jakarta bepaald niet ingenomen was met het resultaat. Geschiedenis blijft een kwestie van perspectief. Ditmaal met grote gevolgen voor de betrokken onderzoeker, die de toegang tot Indonesië en daarmee tot zijn werkterrein werd ontzegd. ▣

Foto rechts: Sebastiaan Derks omringd door de nieuwste geschiedenisboeken.

SERVICE Sebastiaan Derks is verantwoordelijk voor de Digitale Bibliografie Nederlandse Geschiedenis (DBNG). Het ING ontwikkelde deze unieke zoekmachine voor literatuur over Nederlandse geschiedenis samen met de Koninklijke Bibliotheek. Ook een aantal andere instellingen bracht hun databestanden in, waardoor één grote digitale collectie ontstond. Derks: 'Technisch heel geavanceerd, omdat verschillende systemen zo aan elkaar gekoppeld zijn dat het zoekresultaat geen dubbelingen oplevert. Steeds vaker kunnen we de gebruiker ook direct toegang bieden tot de digitale versie van een publicatie. Zie het als een groeimodel richting een Europees databestand, waarin de DBNG gekoppeld is aan vergelijkbare systemen in ons omringende landen.'

'Politieke geschiedenis is helemaal terug'

Met alle vakliteratuur die door zijn handen gaat, ziet Derks ook de trends in historisch onderzoek voorbijkomen. 'Politieke geschiedenis, een tijdlang minder *en vogue*, is bijvoorbeeld helemaal terug, met ditmaal het accent op politieke cultuur. Ook de belangstelling voor bepaalde onderwerpen wisselt, bijvoorbeeld op het ritme van officiële herdenkingen, zoals 400 jaar Rembrandt.' Het bedenken van structuren om de enorme output van het historische onderzoek overzichtelijk toegankelijk te maken, is volgens de jonge onderzoeker 'mooi werk'. 'Deze service bespaart onder-

ING

Naam: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING) **Gevestigd in:** Koninklijke Bibliotheek, Den Haag. **Opdracht:** bevorderen van onderzoek naar de geschiedenis van Nederland. Het instituut ontsluit daartoe historische bronnen, maakt naslagwerken en databases en organiseert activiteiten voor het historisch-wetenschappelijke veld. Voor eigen onderzoek en projecten in opdracht werkt het ING samen met universiteiten, archieven en bibliotheken. **Jaarbudget:** circa 3 miljoen euro, waarvan 2,4 miljoen basissubsidie van NWO en 0,6 miljoen uit aanvullende NWO-programma's, opdrachten van derden en overige inkomsten. **Medewerkers:** 41 fte's in 2005: 24 wetenschappers; 7 onderzoeksassistenten; 10 ondersteunend personeel. Totaal: 51 medewerkers waarvan 36 in vaste dienst, 15 in tijdelijke dienst. **Meer informatie:** www.inghist.nl en www.dbng.nl

zoekers enorm veel tijd. Belangrijk, zeker voor de vele universitaire postdocs met een NWO-aanstelling, die zich snel moeten inwerken in een nieuw onderwerp.'

Voor de DBNG bekijkt Sebastiaan Derks inhoudelijk zeer uiteenlopende uitgaven, van prehistorische cultusplaatsen in de Lage Landen tot de genocide in Srebrenica. 'Dan heb je wel eens vragen. Het fijne van dit instituut is dat er altijd wel een collega is die je haarfijn kan uitleggen wat de context is van een publicatie.'

PROEFBORINGEN Ieder is expert in zijn eigen periode, maar als historici spreek je wel dezelfde taal', vindt ook historica Marijke van Faassen. 'De onderlinge uitwisseling, altijd stimulerend, zal nog toenemen nu het ING zijn tijdgebonden programma's inruilt voor brede thema's die over langere tijd te bestuderen zijn. Zo kan het voor een onderzoeker die zich bezighoudt met hedendaagse bureaucratie inspirerend zijn om te praten met collega's die vroegere vormen van bestuurlijke administratie bestuderen.'

Hoe weinig we weten over de naoorlogse Nederlandse emigratiegeschiedenis, werd Van Faassen voor het eerst duidelijk in gesprekken met overzeese collega's die tweede generatie Nederlanders bleken. 'Het standaardwerk, een sociologische studie, is veertig jaar oud. Door hedendaagse interpretaties van deze bron, zonder nieuw onderzoek, ontstaat een schiefsgetrokken beeld. Bijvoorbeeld van 'de overheid' die 'oprotpremies' verstrekke, uitsluitend om overbevolking en werkloosheid te bestrijden. 'Dat klopt echt niet!', zegt de onderzoekster. Ze vertelt dat het onderlinge gesteggel uit allerlei documenten opklonk, alleen al omdat het emigratiebeleid in sommige regio's haaks stond op de aangezwengelde industrialisatie die juist arbeidskracht vereiste. 'Woedende krabbels in de kantlijn, vraagtekens, doorhalingen: achter elk document zie je mensen aan het werk', zegt Van Faassen. 'Dat blijft me fascineren.'

Foto links: De 'handbibliotheek' van het ING met de veelvuldig geraadpleegde Atlas Major van Blaeu.

Onder: Marijke van Faassen met foto van vertrekkende Australië-emigranten.

'Achter elk document zie je mensen aan het werk'

inspanningen verschijnt volgend jaar een onderzoeksgids die wetenschappers wijst waar ze kunnen zoeken, wat voor soort informatie ze in een bepaald archief aantreffen en hoe ze die zouden kunnen gebruiken.

KENNISÉTALAGE In het kader van de bredere kennisbenutting die het ING voor ogen staat, adviseerde Marijke van Faassen over publieksactiviteiten voor de herdenking '400 jaar Nederland-Australië'.

Donald Haks vindt het vanzelfsprekend dat het ING meer inspeelt op maatschappelijke behoeften. Als voorbeeld noemt hij het Digitaal Vrouwenlexicon, dat tot stand kwam in samenwerking met de Universiteit Utrecht. 'Door ook de biografische gegevens van belangrijke vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis bij elkaar te brengen is een duidelijke inhaalslag gemaakt.'

Naast een passie voor geschiedenis en een voorliefde voor ordenen delen ING-medewerkers een andere, belangrijke drijfveer. Haks: 'Dat projecten waar jaren aan gewerkt is telkens weer resulteren in producten die de historische wetenschap in beweging zetten. Ja, dat is toch wel het aller-mooist!'

Ze legt uit dat onderzoek naar emigratiegeschiedenis wordt bemoeilijkt omdat er, naast maar liefst acht ministeries, zoveel verschillende organisaties bij het beleid betrokken waren, op hun beurt weer samengesteld uit verschillende belangengroeperingen. 'Veel interessante informatie bevindt zich nu juist in al die schillen onder de nationale overheid. Ga er maar aan staan als onderzoeker.'

De ING-medewerkster ging daarom op verkenning uit, zowel in Nederlandse archieven als in archiefdepots in Australië en Canada. Ook voerde ze 'proefboringen' uit in verschillende provinciale en particuliere archieven, die ze in praktijkvoorbeelden heeft beschreven. Als resultaat van haar